

جرم‌انگاری‌های جدید در حقوق کیفری ایران در پرتو جرایم سازمان‌یافته‌ی فراملی

دکتر باقر شاملو*

قباد کاظمی**

چکیده

جنايات سازمان‌یافته‌ی فراملی از مهم‌ترین معضلات قرن بیست و یکم به‌شمار می‌آید. جامعه‌ی بین‌المللی و در راس آن سازمان ملل متحد در اواخر قرن بیستم فکر تدوین یک سند بین‌المللی لازم‌الاجرا را برای ایجاد هماهنگی و همکاری جهت مبارزه با این جنايات مطرح نمود. سرآخر در این باره پیش‌نویس کنوانسیون تهیه و در دسامبر ۲۰۰۰ در پالرمو (ایتالیا) به‌منظور امضا مفتوح گردید که به امضای یکصد و چهل و هفت دولت از جمله ایران رسید. در پرتو این سند بین‌المللی قانون‌گذار ایرانی برای هماهنگی با جامعه‌ی جهانی و مقررات بین‌المللی مبادرت به جرم‌انگاری مصادیقی از جرایم سازمان‌یافته هم‌چون پول‌شویی، قاچاق انسان و مواردی از فساد مالی نموده و در برخی دیگر از جرایم به ارتکاب آن‌ها به‌نحو سازمان‌یافته توجه نموده است. در این نوشتار سعی بر آن است که جرم‌انگاری‌های جدید در حقوق کیفری ایران در پرتو جرایم سازمان‌یافته و چگونگی توجه قانون‌گذار ایرانی به ارتکاب جرایم مهم به صورت سازمان‌یافته بررسی شود.

کلید واژگان

جرایم سازمان‌یافته، حقوق کیفری ماهوی ایران، جرم‌انگاری، پول‌شویی، فساد مالی، قاچاق انسان، قاچاق مواد مخدر.

* استادیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.

** دانش‌آموخته دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی.

مقدمه

از جمله ابزاری که همواره کشورها با توسل به آن‌ها با جرایم به مقابله می‌پردازند، مقررات کیفری است. در این خصوص، مقررات کیفری باید به گونه‌ای تدوین گردد که از سیاست‌های کلی تدوین شده برای مبارزه با جرایم تبعیت نموده و کلیه تدابیری که برای مبارزه با بزه‌کاری ضرورت دارد پیش‌بینی شود. از آنجایی که جرایم سازمان‌یافته از پدیده‌های نوظهور در قلمرو حقوق کیفری است و با توجه به این که ارتکاب این جرایم منافع و ثروت‌های کلانی برای سازمان‌های بزه‌کار دارد و با عنایت به بین‌المللی بودن این جرایم، وضع قوانین هماهنگ با کشورهای منطقه و همکاری تقنینی با آن‌ها در زمینه مقابله با مظاهر این جرایم می‌تواند به محروم نمودن مرتکبین از عواید فعالیت‌های بزه‌کارانه و از بین بردن انگیزه‌ی اصلی آن‌ها در مبادرت به این اعمال بیانجامد.

برای هرگونه مبارزه‌ی جدی و موثر علیه جرایم سازمان‌یافته‌ی فراملی، ابتدا باید در تعریف و تعیین مصادیق این اعمال بین دولت‌ها اتفاق نظری حاصل شود؛ زیرا «اختلافات موجود در نظام‌های حقوقی حاکم در دولت‌های مختلف، مشکلات و موانعی جدی را در هماهنگی کشورها با همدیگر در زمینه‌هایی هم‌چون استرداد، به‌وجود می‌آورد. برای ایجاد نوعی هماهنگی که هم‌زمان بتواند همکاری متقابل را تسهیل نماید، باید در موضع نظام‌های مختلف حقوقی ملی نسبت به موجودیت و فعالیت یک سازمان مجرمانه هماهنگی ایجاد نمود»^۱.

1. Vincenzo, Militello, Participation in a Criminal Organization as a Model of European Criminal Offence, Towards European Criminal Law against Organized Crime, Vincenzo Militello 3ed., Freiburg, 2001, p. 20.

کنوانسیون پالرمو و پروتکل‌های الحاقی راسا عملی را به‌عنوان جنایت تعریف نمی‌کنند، بلکه دولت‌ها را متعهد به جرم‌انگاری این عناوین می‌نمایند. به عبارت دیگر تدوین‌کنندگان کنوانسیون سعی کرده‌اند تعریف مطلق و غیرقابل تغییری را که همه‌ی دولت‌ها مکلف به پذیرش آن باشند ارایه ندهند، چرا که با مقاومت بیش‌تر دولت‌ها مواجه می‌شد، بلکه تلاش نموده‌اند دولت‌ها را به وضع قوانین یک‌نواخت و بلکه مشابه ترغیب کنند. حتی در مواردی تصریح شده است «... تا جایی که با حقوق داخلی هریک از دول متعاهد مطابقت داشته باشد و...»، تا دولت‌ها احساس نکنند قانونی از خارج به آن‌ها تحمیل می‌گردد و اصول حقوق داخلی آن‌ها را نادیده می‌گیرد.

جنایات سازمان‌یافته‌ی فراملی، یا به عبارت دیگر مصادیق جنایت سازمان‌یافته‌ی فراملی، در نظام‌های حقوقی ملی و برخی اسناد بین‌المللی موارد متعددی را دربرمی‌گیرد به‌گونه‌ای که می‌توان گفت جنبه‌ی حصری نداشته و نمی‌توان تمام مصادیق آن را احصا نمود.^۲ به هر رو، آنچه در این مقاله بیش‌تر مطمح نظر است، مصادیقی از جرایم سازمان‌یافته است که در پرتو اسناد بین‌المللی و کنوانسیون‌های مختلف در حقوق کیفری ایران جرم‌انگاری شده و برای آن‌ها ضمانت اجرای کیفری در نظر گرفته شده است.

۱- فساد مالی

در حقوق کیفری ماهوی ایران اصطلاح فساد مالی به‌عنوان یک جرم مستقل تعریف نشده است. حقوق کیفری ایران بیش‌تر متعرض جرم ارتشا به‌عنوان یکی از مصادیق فساد مالی شده است. با وجود این، با ملاحظه‌ی قوانین و مقررات کیفری ایران می‌توان مواردی

2. Lyman, Micheal D. and Gary, W. Potter, Organized Crime, 3rd ed., New Jersey, Prentice- Hall Inc., 2005, p. 12.

را یافت که قانون‌گذار به شیوه‌ی ارتکاب جرم ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری که از مصادیق فساد مالی است به صورت سازمان‌یافته توجه نموده است؛ بدون شک مواردی از این دست گامی موثر در شناسایی فساد مالی به‌عنوان یک جرم سازمان‌یافته‌ی مستقل در قلمرو حقوق کیفری ایران است. مهم‌ترین متن قانونی در این زمینه ماده‌ی ۴ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری مصوب سال ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام است که مقرر می‌دارد:

«کسانی که با تشکیل یا رهبری شبکه‌ی چند نفری به امر ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری مبادرت ورزند علاوه بر ضبط کلیه‌ی اموال منقول و غیرمنقول که از طریق رشوه کسب کرده‌اند به نفع دولت و استرداد اموال مذکور در مورد اختلاس و کلاهبرداری و رد آن حسب مورد به دولت یا افراد، به جزای نقدی معادل مجموع آن اموال و انفصال دایم از خدمات دولتی و حبس از پانزده سال تا ابد محکوم می‌شوند و در صورتی که مصداق مفسد فی الارض باشند مجازات آن‌ها مجازات مفسد فی الارض خواهد بود».

در این ماده مشاهده می‌گردد که قانون‌گذار ارتکاب جرایم مالی (ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری) به شکل سازمان‌یافته (با تشکیل یا رهبری شبکه چند نفری) را به‌عنوان یکی از عوامل تشدید مجازات در نظر گرفته است. بدون شک ارتکاب این گونه جرایم در قالب شبکه‌های چند نفری و سازمان‌یافته امنیت اجتماعی و اقتصادی جامعه را بیش‌تر در معرض خطر قرار می‌دهد. امروزه این جرایم که گاهی از آن‌ها به‌عنوان «جرایم یقه‌سفیدها» یاد می‌شود،^۳ بیش‌تر به‌صورت سازمان‌یافته و توسط گروه‌های بزه‌کار با تشکیلات منسجم ارتکاب می‌یابد.

3. Levi, Michael and David, Nelken, The Corruption of Politics and the Politics of corruption, Blackwell Publishers, 1990.

گذشته از ماده‌ی فوق، ماده‌ی ۳ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس به جرم ارتشا به‌عنوان یکی از مصادیق فساد مالی توجه نموده و مقرر داشته است: «هریک از مستخدمین و مامورین دولتی اعم از قضایی و اداری یا شوراها یا شهرداری‌ها یا نهادهای انقلابی و به‌طور کلی قوای سه‌گانه و هم‌چنین نیروهای مسلح یا شرکت‌های دولتی یا سازمان‌های دولتی وابسته به دولت و یا مامورین به خدمات عمومی خواه رسمی یا غیررسمی برای انجام دادن یا انجام ندادن امری که مربوط به سازمان‌های مزبور است وجه یا مال یا سند پرداخت وجه یا تسلیم مالی را مستقیماً یا غیرمستقیم قبول نماید در حکم مرتشی است، اعم از این که امر مذکور مربوط به وظایف آن‌ها بوده یا آن که مربوط به مامور دیگری در آن سازمان باشد. خواه آن کار را انجام داده یا نداده و انجام آن بر طبق حقانیت و وظیفه بوده یا نبوده باشد یا آن که در انجام یا عدم انجام آن موثر بوده یا نبوده باشد».

علاوه بر مواد فوق مواد ۵۸۸ تا ۵۹۴ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۵ مجلس شورای اسلامی مقرراتی در باب ارتشا و کلاهبرداری وضع نموده است. با توجه به مواد یاد شده باید گفت در حقوق کیفری ایران هرچند فساد مالی با عنوانی مستقل جرم‌انگاری نشده است اما مصادیق آن به‌عنوان جرایمی مهم با مجازاتی شدید جرم‌انگاری گردیده‌اند. به هر رو، با توجه به گسترش روزافزون این جرایم و ارتکاب آن‌ها توسط گروه‌های مجرمانه‌ی سازمان‌یافته ضرورت دارد که قانون‌گذار ایرانی با وضع قانونی خاص ضمن جرم‌انگاری فساد مالی به‌عنوان جرمی مستقل، هم‌گام با تحولات بین‌المللی خصوصاً کنوانسیون سال ۲۰۰۳ مریده گامی عملی در راستای متحدالشکل نمودن قوانین جزایی خود با این مقررات بردارد.

البته تحولاتی که در زمینه‌ی جرم‌انگاری مصادیق فساد مالی به‌ویژه از حیث مجازات در حقوق جزای ماهوی ایران و خصوصاً در دهه‌های بعد از انقلاب اسلامی صورت گرفته

بیش تر تحت تاثیر تحولات بین‌المللی در زمینه‌ی تشدید مبارزه با فساد مالی به صورت اعم بوده است.

۲- قاچاق انسان

معمولا قاچاق انسان به‌ویژه زنان و کودکان با هدف سوءاستفاده‌های جنسی صورت می‌گیرد. این جرم از جرایمی است که به شکل سازمان‌یافته و توسط گروه‌های مجرمانه با تشکیلات منسجم ارتکاب می‌یابند و دارای پیامدهای بسیار منفی و ناگوار برای هر جامعه‌ای می‌باشند. براساس بررسی‌های انجام شده، پس از قاچاق مواد مخدر، قاچاق انسان سریع‌ترین رشد را در میان جرایم سازمان‌یافته‌ی فراملی دارا می‌باشد، شمار افرادی که در این جنایت دخیل هستند بسیار زیاد و از طرفی منافی که از این طریق عاید گروه‌های مجرمانه سازمان‌یافته می‌گردد بسیار فراوان می‌باشد.^۴

قاچاق انسان جزو جرایمی است که اهدافی چند منظوره دارند، یعنی هدف گروه‌های مجرمانه از قاچاق انسان بالاخص زنان و کودکان صرفا سوءاستفاده‌ی جنسی نیست، بلکه در عین حال به دست آوردن سود سرشاری است که این نوع تجارت برای آن‌ها به ارمغان می‌آورد.^۵

بعد از پیروزی انقلاب و تشکیل مجلس شورای اسلامی، تدوین کنندگان قانون مجازات اسلامی در پرتو اصول قانون اساسی و با تبعیت از موازین شرعی، در جهت حفظ

4. Torr, James D., Organized Crime, Sandigo U. S. A. Green Haven Press, Inc., 1999.

5. Babara, Crossette, People Trafficking on Rise, Warns UN., New York Times, Monday 26 June 2000.

و حمایت از ارزش‌های معتبر اخلاقی، در کتاب دوم و پنجم این قانون در ابواب «حدود و تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده» ارتکاب هر نوع اعمال منافعی عفت و اخلاق اسلامی را جرم‌انگاری کرده‌اند. هم‌اکنون این مقررات در قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران به مورد اجرا در آمده‌اند. منتها اعمال این قوانین نسبت به جرایم علیه عفت و اخلاق عمومی ارتکاب یافته در خارج از کشور به دلیل حاکمیت ماده ۳ قانون مجازات اسلامی، به جز مواردی که در قانون برای آن‌ها ترتیب دیگری مقرر شده است، قابلیت اجرایی ندارد.^۶ از سوی دیگر با بررسی مجموعه قوانین جزایی ایران ملاحظه می‌شود، تا سال ۱۳۸۳ معاونت اشخاص در تشویق و ترغیب زنان ایرانی برای رفتن به خارج به قصد فحشا و تسهیل این امر مستقلاً جرم‌انگاری نشده بود.

در دو دهه‌ی اخیر، به دلیل نبود قانونی خاص در زمینه‌ی قاچاق انسان در ایران، باندهای سودجو با توسل به حيله و نیرنگ و دادن وعده‌های واهی از قبیل ازدواج و اشتغال به کار در خارج از کشور، برخی زنان و دختران را به طرق مختلف اغفال کرده و پس از فراهم کردن زمینه‌ی خروج مخفیانه یا مجاز آن‌ها به خارج از کشور در آن‌جا آن‌ها را به فحشای اجباری وادار می‌کردند.

چاره‌اندیشی برای مقابله با این پدیده دولت را واداشت در اوایل سال ۱۳۸۳، لایحه‌ای را تحت عنوان «قانون مبارزه با قاچاق انسان» در ۸ ماده و نه تبصره تنظیم و با قید دو فوریت به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید. این لایحه در جلسه‌ی علنی مجلس مطرح و دو فوریت آن تصویب شد. به علاوه متن آن نیز با اصلاحاتی به تصویب رسید و برای تایید

۶. ماده‌ی ۳ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۰ مقرر می‌دارد: «قوانین جزایی ایران درباره‌ی کلیه‌ی کسانی که در قلمرو حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آن که به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد».

نهایی به شورای نگهبان ارسال گردید. به لحاظ انقضای مهلت مقرر در قانون عدم وصول پاسخ از طرف آن شورا، رئیس مجلس شورای اسلامی در اجرای اصل نود و چهارم قانون اساسی، لایحه‌ی مصوب را طی شماره‌ی ۴۲۳۹۹ د ۴۵ مورخ ۱۳۸۳/۵/۲۵ به ریاست جمهوری ارسال نمود؛ با انتشار این قانون در روزنامه‌ی رسمی هم‌اکنون مفاد آن لازم‌الاجرا گردیده است.

ناگفته نماند که پیش از تصویب و لازم‌الاجرا شدن قانون مبارزه با قاچاق انسان در سال ۱۳۸۳، قوانین دیگری نیز در راستای حمایت از اشخاص به ویژه زنان و کودکان به تصویب مراجع قانونی رسیده بود. اما این قوانین بیش‌تر جنبه‌ی حمایتی داشته و فاقد ضمانت اجرای مشخص و معین بودند و در آن‌ها به قاچاق اشخاص به‌عنوان یک جرم مستقل اشاره‌ای نگردیده بود.^۷

نکته‌ای که با ملاحظه‌ی قانون مبارزه با قاچاق اشخاص مشخص می‌گردد آن است که این قانون با الهام از پروتکل‌های الحاقی به کنوانسیون پالرمو در خصوص قاچاق اشخاص به‌ویژه زنان و کودکان تصویب گردیده است.^۸ پروتکل پیش‌گیری، سرکوب و مجازات قاچاق اشخاص به‌ویژه زنان و کودکان مکمل کنوانسیون پالرمو علیه جنایت سازمان‌یافته‌ی فراملی، مهم‌ترین سند بین‌المللی در این باره می‌باشد.

۷. از این قوانین می‌توان به قانون حمایت از خانواده مصوب بهمن ماه ۱۳۵۳ با اصلاحات بعدی، قانون تأمین زنان و کودکان بی‌سرپرست مصوب ۲۷ آبان ماه ۱۳۷۱ مجلس شورای اسلامی، قانون الحاق به کنوانسیون حقوق کودک مصوب سال ۱۳۷۲ مجلس شورای اسلامی و قانون تشدید مجازات ربایندگان اشخاص مصوب اسفند ماه سال ۱۳۵۳ اشاره نمود.

8. Protocol to Prevent Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children , Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

اهداف اساسی این پروتکل را با توجه به مقدمه و متن آن می‌توان به پیش‌گیری و مبارزه با قاچاق انسان، حمایت و کمک به بزه‌دیدگان و مجنی‌علیه‌ها با توجه به حقوق بشر و ارتقای همکاری میان دولت‌ها به منظور نیل به این اهداف خلاصه کرد.

قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب سال ۱۳۸۳ نیز علاوه بر جرم‌انگاری قاچاق اشخاص به تبعیت از پروتکل‌های الحاقی به کنوانسیون پالرمو اهدافی را هم‌چون پیش‌گیری و مبارزه با قاچاق انسان، حمایت از بزه‌دیدگان و تلاش در راستای ارتقای همکاری‌های بین‌المللی به منظور مبارزه‌ی جدی و هدف‌مند با قاچاق اشخاص به‌عنوان یک بزه سازمان‌یافته‌ی فراملی دنبال می‌کند. با توجه به کاستی‌هایی که در مقابله با ارتکاب فحشا توسط ایرانیان خارج از کشور وجود داشت با تصویب این قانون فوق، گامی موثر برداشته شد.

۱-۲- تعریف جرم قاچاق انسان در حقوق داخلی ایران

با توجه به متن مواد ۱ و ۲ قانون مبارزه با قاچاق انسان و نیز معنای لغوی و اصطلاحی قاچاق در ادبیات حقوق کیفری ایران که به معنای سرپیچی و فرار کردن از ممنوعیت‌های قانونی با زیرکی و تردستی اشاره دارد، در تعریف حقوقی این جرم می‌توان گفت:

«قاچاق انسان، عبارت است از خارج ساختن یا ترانزیت مجاز یا مخفیانه‌ی اشخاص از مرز کشور ایران (اعم از زن و مرد یا پسر و دختر) با توسل به اجبار و یا سایر اعمال مذکور در قانون به قصد فحشا و بهره‌کشی جنسی و اقتصادی در خارج از کشور و هم‌چنین اعمال دیگر که قانونا در حکم قاچاق انسان به حساب می‌آید».^۹

۹. ولیدی، محمد صالح، حقوق کیفری اقتصادی، نشر میزان، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۶، ص. ۱۴۲.

۲-۲- موضوع جرم قاچاق انسان در حقوق کیفری ایران

موضوع جرم با توجه به استفاده از لفظ انسان در متن قانون، شامل کلیه اشخاص، اعم از زنان و مردان و پسران و دخترانی که به سن هیجده سال تمام نرسیده‌اند، خواهد شد. بنابراین قربانی در جرم قاچاق انسان کسی است که توسط دیگری یا گروه متشکل و سازمان یافته به اجبار یا اکراه یا تهدید یا با توسل به حيله و نیرنگ به قصد فحشا یا سایر اهداف مصرح در ماده‌ی ۱ این قانون به خارج از کشور ترانزیت یا عبور داده می‌شود.

ناگفته نماند جرم‌انگاری قاچاق و خرید و فروش کودکان به منظور بهره‌کشی جنسی و اقتصادی در حوزه‌های ملی و منطقه‌ای زودتر از قاچاق بزرگ‌سالان مورد توجه قرار گرفته است، زیرا این موضوع بدوا در کنوانسیون‌ها و مجامع بین‌المللی مورد حمایت قرار گرفته است؛ در این خصوص می‌توان کنوانسیون حقوق کودک مصوب نوامبر ۱۹۸۹ مجمع عمومی سازمان ملل متحد را یادآور شد که ایران نیز آن را به صورت مشروط تصویب نموده و از تاریخ ۲۲ مرداد ماه سال ۱۳۷۵ مطابق با ۱۲ اگوست سال ۱۹۹۴ مفاد آن در کشور لازم‌الاجرا گردیده است.^{۱۰}

در این سند، حقوق کودکان در ابعاد بسیار گسترده مورد حمایت قرار گرفته است. به موجب ماده‌ی ۳۴ کنوانسیون خرید، فروش، قاچاق و سوءاستفاده‌ی جنسی از کودکان شامل فحشا و پورنوگرافی ممنوع است و کشورهای امضاکننده متعهد هستند که اقدامات لازم را در سطح ملی برای جلوگیری از این اعمال انجام دهند.

مجمع عمومی سازمان ملل متحد در پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق کودک مصوب سال ۲۰۰۰ میلادی همکاری بیش‌تر دولت‌های عضو را برای وضع قوانین داخلی به

۱۰. مصفا، نسرين، کنوانسیون حقوق کودک و بهره‌برداری از آن در حقوق داخلی ایران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، سال ۱۳۸۳، ص. ۴.

منظور مبارزه با خرید، فروش، فحشا و پورنوگرافی (هرزه‌نگاری) کودکان خواست کرده است.^{۱۱}

در ایران قانون‌گذار در آذر ماه سال ۱۳۸۱ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان را تصویب نمود. در ماده‌ی ۳ این قانون هرگونه خرید و فروش، بهره‌کشی و به‌کارگیری کودکان به منظور اعمال خلاف از قبیل قاچاق ممنوع شده و مرتکب حسب مورد علاوه بر جبران خسارت وارده به شش ماه تا یک سال زندان و یا به جزای نقدی از ده میلیون ریال (۱۰۰۰۰۰۰۰) تا بیست میلیون ریال (۲۰۰۰۰۰۰۰) محکوم خواهد شد.

متن قانون حمایت از کودکان و نوجوانان نشان می‌دهد که این قانون نیز مستقیماً تحت تأثیر اقدامات بین‌المللی برای مبارزه‌ی هدفمند با جرایم سازمان‌یافته و به‌طور مشخص مبارزه با قاچاق انسان است. برخی اصطلاحات به کار رفته در متن این قانون برگرفته از متون کنوانسیون‌های بین‌المللی و مصوبات مجمع عمومی سازمان ملل متحد درباره‌ی مبارزه با قاچاق انسان می‌باشد.

۳-۲- قاچاق سازمان‌یافته‌ی انسان در حقوق کیفری ایران

در لایحه‌ی قانونی مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳ مجلس شورای اسلامی، تعریف معین و مشخصی از جرم قاچاق سازمان‌یافته‌ی انسان ارایه نشده است. با عنایت به این که لایحه‌ی قانونی یادشده تحت تأثیر مستقیم کنوانسیون‌های بین‌المللی از جمله کنوانسیون سال ۲۰۰۰ پالرمو به تصویب رسیده، برای تعریف این جرم در حقوق کیفری ایران، حقوق‌دانان به متن این کنوانسیون‌ها و تعاریف مندرج در آنها

11. The Optional Protocol to the Convention on the Right of the Children on the Sale of Children Prostitution and Child Pornography , 2000

تمسک جست‌اند.^{۱۲}

برای اراییه‌ی یک تعریف از جرم قاچاق سازمان‌یافته‌ی انسان ناگزیر بایستی نکات مهم و قابل توجه در جرم سازمان‌یافته و ویژگی‌های این گونه جرایم را مدنظر قرار داد. جرم سازمان‌یافته را گروهی متشکل از حداقل سه نفر عضو که برای مدت زمان معینی به وجود آمده مرتکب می‌شود؛ هدف چنین گروهی ارتکاب جرم یا جرایم شدید برای کسب مستقیم یا غیرمستقیم منافع مالی یا دیگر منافع مادی است. بنابراین می‌توان با در نظر گرفتن ویژگی اصلی این جرایم که عبارت است از تعدد مجرمین، ارتکاب جرایم شدید، و هدف کسب منافع مالی و مادی، جرم قاچاق سازمان‌یافته‌ی انسان به صورت سازمان‌یافته را به شرح زیر تعریف کرد:

قاچاق سازمان‌یافته‌ی انسان عبارت است از اقدامات منسجم، هماهنگ و هدف‌مند یک گروه متشکل و منسجم بزه‌کار که حداقل اعضای آن سه نفر بوده و این افراد با همکاری مستمر در امر قاچاق انسان در مدت زمانی طولانی همکاری موثر دارند و هدف اصلی آن‌ها کسب سود مادی و منافع اقتصادی یا بهره‌کشی جنسی از بزه‌دیدگان با رضایت یا عدم رضایت آن‌هاست.

با اراییه‌ی این تعریف ملاحظه می‌شود که ویژگی اصلی این جرم در درجه‌ی نخست وجود یک تشکل منسجم و هماهنگ با عضویت سه نفر یا بیش‌تر و در مرحله‌ی بعدی همکاری سیستماتیک و مستمر اعضای گروه در مدت زمان طولانی و با هدف تحصیل منافع مالی و اقتصادی یا بهره‌کشی جنسی از طریق قاچاق اشخاص می‌باشد.

۱۲. مهدوی ثابت، «جزوه‌ی درس حقوق جزایی»، دوره‌ی کارشناسی ارشد، سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲، دانشکده‌ی حقوق دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، ص. ۱۵.

به هر رو، ضرورت دارد قانون‌گذار به منظو تبیین موضوع این جرم و اتخاذ یک سیاست کیفری منسجم، معین و هماهنگ با اقدامات بین‌المللی در اصلاحات بعدی قانون مبارزه با قاچاق انسان با ملاحظه‌ی کنوانسیون‌ها و مصوبات مجامع بین‌المللی تعریفی دقیق و مشخص از جرم قاچاق سازمان‌یافته‌ی انسان ارایه نماید.

۳- پول‌شویی

در دو دهه‌ی گذشته، جامعه‌ی بین‌المللی با توجه به آسیب‌های جدی ناشی از جرم پول‌شویی بر اقتصاد کشورها و نقش مهم آن در گسترش جرایم سازمان‌یافته، توجهی خاص به مبارزه با بزه پول‌شویی نموده است.

کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان (وین ۱۹۹۸) دولت‌های عضو را متعهد کرده که در قوانین جزایی خود «پول‌شویی» را جرم شناخته و برای مرتکبان آن مجازات‌هایی متناسب معین نمایند. این کنوانسیون در سال ۱۳۷۰ توسط مجلس شورای اسلامی به تصویب رسیده و از همین رو دولت ایران به‌عنوان عضو این کنوانسیون، می‌بایست قوانین لازم را جهت اجرای مقررات کنوانسیون وضع نماید.

در کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه جرایم سازمان‌یافته‌ی فراملی (پالرمو ۲۰۰۰) نیز که به امضای نماینده‌ی دولت ایران رسیده، بر ضرورت پیش‌گیری از پول‌شویی و مجازات شویندگان پول‌های آلوده و در نهایت وضع مقررات داخلی مناسب تاکید شده است. بعد از وضع کنوانسیون پالرمو تاکنون بالغ بر یکصد و پنجاه کشور قوانینی را جهت مبارزه با پول‌شویی به تصویب رسانده و به اجرا درآورده‌اند.^{۱۳}

13. Rhodes, Robert P., Organized Crime: Crime Control, Civil Liberties, New York, 2002, p. 86-87.

در مورخ ۱۳۸۳/۲/۶ مجلس شورای اسلامی لایحه مبارزه با پول‌شویی را تصویب کرد. پس از ارجاع مصوبه به شورای نگهبان در اجرای اصل نود و چهارم قانون اساسی، این مصوبه در مورخ ۱۳۸۳/۲/۲۷ با هفت اشکال و ابهام به مجلس عودت داده شد. مجلس در مورخ ۱۳۸۳/۳/۳ مجدداً لایحه را طرح و در اجرای اصل یکصد و دوازدهم قانون اساسی آن را به همراه نظر شورای نگهبان به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال داشت. در نهایت مجمع تشخیص مصلحت به منظور رفع ابهام در مورخ ۱۳۸۳/۵/۲۷ لایحه مذکور را به مجلس بازگرداند که در مورخ ۱۳۸۳/۱۰/۲۲ با تصمیم هیئت رئیسه مجلس شورای اسلامی مراتب به کمیسیون‌های قضایی و حقوقی، اقتصادی و برنامه و بودجه ارجاع شد. سرآخر در مورخ ۱۳۸۶/۲/۲۹ مقرر شد که لایحه در کمیسیون مشترک قضایی و اقتصاد کلان با حضور نمایندگان از دولت، قوه قضاییه، مجلس و بانک مرکزی دیگر بار بررسی و پیشنهاد جامعی به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارایه شود. بعد از فراز و نشیب‌های فراوان نهایتاً لایحه مبارزه با پول‌شویی در جلسه علنی روز سه‌شنبه مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۲ مجلس شورای اسلامی مطرح و به تصویب نمایندگان مجلس رسید. پس از تایید مصوبه از سوی شورای نگهبان نهایتاً متن کامل قانون در شماره ۱۸۳۵۳ روزنامه رسمی کشور در مورخ ۱۳۸۶/۱۲/۸ منتشر گردید.

۱-۳- پول‌شویی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

در اصل چهل و نهم قانون اساسی^{۱۴} قانون‌گذار لزوم رد ثروت‌های نامشروع ناشی از ارتکاب بعضی اعمال مجرمانه از قبیل ربا، رشوه و اختلاس و دایر کردن اماکن فساد و

۱۴. به موجب اصل چهل و نهم قانون اساسی، «دولت موظف است ثروت‌های ناشی از ربا، رشوه، اختلاس، سرقت، قمار، سوءاستفاده از موقوفات، سوءاستفاده از مقاطعه‌کاری‌ها و معاهدات دولتی، فروش زمین‌های

بازگرداندن ثروت‌های غیرمشروع به صاحبان حق را مورد تاکید قرار داده است. از سوی دیگر برای اجرایی شدن این اصل، در ماده‌ی ۸ قانون نحوه‌ی اجرای اصل چهل و نهم قانون اساسی با تکیه بر اصل ضمان اشخاص حقیقی و حقوقی در تصاحب ثروت‌های نامشروع از باب «اکل مال بالباطل» مرتکبان این جرایم را از دیدگاه مدنی مسئول دانسته است. این ماده مقرر می‌دارد چنانچه کسب ثروت نامشروع توسط دادگاه احراز گردد، اموال و دارایی اشخاص حقیقی یا حقوقی در صورتی که مقدار و صاحب آن معلوم باشد باید به صاحبش رد شود ولی اگر صاحب آن مشخص نیست در اختیار ولی امر قرار داده می‌شود و اگر تنها مقدار آن مشخص نباشد ولی صاحب آن مشخص باشد باید با صاحب مال مصالحه نمایند اما اگر صاحب آن مشخص نیست باید خمس مال را در اختیار ولی امر قرار دهد.^{۱۵}

به‌طور کلی اجرای اصل چهل و نهم قانون اساسی و نقش آن در اخذ اموال نامشروع ناشی از ارتکاب جرم و سایر فعالیت‌های غیرقانونی و بازگرداندن آن‌ها به صاحبان اصلی ثروت در زمان خود یک اقدام قانونی و مناسب و لازم بود و تاثیر آن به کسی پوشیده نیست و حتی امروز باوجود تصویب قانون مبارزه با پول‌شویی نسبت به بعضی از مظاهر پول‌شویی نیز قابل اجراست.^{۱۶}

←

موات و مباحات اصلی، دایر کردن اماکن فساد و سایر موارد غیرمشروع را گرفته و به صاحب حق رد کند و در صورت معلوم نبودن او به بیت المال بدهد این حکم باید با رسیدگی و تحقیق و ثبوت شرعی به وسیله‌ی دولت اجرا شود».

۱۵. مجموعه قوانین و مقررات مربوط به جرایم قاچاق کالا و ارز، نشر میزان، چاپ اول، پاییز سال ۱۳۸۲، صص. ۲۷۰ - ۲۶۸.

۱۶. ولیدی، پیشین، ص. ۲۸۱.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود تا قبل از سال ۱۳۸۶ مظاهری از پول‌شویی در قوانین ایران نمود پیدا کرده که نمونه‌ی بارز آن قانون اساسی است. بی‌گمان توجه به ثروت‌های نامشروع و پول‌های کثیف یکی از شعارهای اصلی انقلاب ایران در سال ۱۳۵۷ بوده که در مقدمه‌ی قانون اساسی نیز به آن پرداخته شده است. علاوه بر ماهیت اسلامی انقلاب سال ۱۳۵۷، تحولات بین‌المللی و رشد فزاینده‌ی جرایم اقتصادی فرامرزی خصوصاً تجارت مواد مخدر که منشاء اصلی پول‌های کثیف می‌باشد در توجه ویژه‌ی قانون‌گذار و پیش‌بینی در گنجاندن اصل چهل و نهم قانون اساسی به‌عنوان یکی از اصول مهم قانونی بی‌تاثیر نبوده است. این اصل خود باعث توجه بیش از پیش قانون‌گذار به تصویب قوانین عادی در زمینه‌ی مبارزه با پول‌شویی و درآمدهای نامشروع بوده است.

۲-۳- پول‌شویی در قوانین عادی ایران تا پیش از سال ۱۳۸۶

همان‌طور که آمد لایحه‌ی قانونی مبارزه با پول‌شویی که مدت زیادی میان مجلس شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت در حال رفت و آمد بود سرآخر پس از تصویب مجلس و تایید شورای نگهبان، در تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۸ در روزنامه‌ی رسمی چاپ و از تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۴ لازم‌الاجرا گردید.

اساس این قانون تعریف جرم پول‌شویی و تبیین ارکان آن است که تحت تاثیر کنوانسیون‌های بین‌المللی به‌ویژه کنوانسیون پالرمو (۲۰۰۰) و قوانین تعداد زیادی از کشورهای دنیا در زمینه‌ی مبارزه با جرایم سازمان‌یافته‌ی فراملی تنظیم شده است. هرچند این قانون به صورت اختصاصی به جرم‌انگاری پول‌شویی می‌پردازد اما تا قبل از سال ۱۳۸۶ برخی از قوانین و مقررات متفرقه نیز در زمینه‌ی مبارزه با پول‌شویی وجود داشت که در زیر به آن‌ها می‌پردازیم.

۱-۲-۳- قانون نحوه‌ی اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی

این قانون در تاریخ ۱۳۶۳/۵/۱۷ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است. در ماده‌ی ۲ این قانون تصریح شده است « دارایی اشخاص حقیقی و حقوقی، محکوم به مشروعیت و از تعرض مصون است مگر در مواردی که خلاف آن ثابت شود». در ماده‌ی ۴ این قانون تمامی وزارت‌خانه‌ها، سازمان‌ها، شرکت‌ها و دستگاه‌های دولتی و وابسته به دولت و شهرداری‌ها موظف شده‌اند که سوابق افراد مشمول اصل چهارم و نهم قانون اساسی را گزارش کرده و به صورت شکایت، دادخواست و گزارش در محاکم قضایی صالحه طرح نمایند.

در ماده‌ی ۸ این قانون هم به موازات اصل چهارم و نهم قانون اساسی، نحوه‌ی تعیین تکلیف اموال نامشروع مشخص شده است؛ در صورت معلوم بودن صاحب آن به وی و در غیر این صورت در اختیار ولی امر قرار داده می‌شود.

در ماده‌ی ۹ این قانون مقرر شده که اگر در ضمن دادرسی معلوم گردد که اموال و دارایی نامشروع به نحوی از تصرف متصرف نامشروع خارج و به دیگری منتقل شده و فعلاً در اختیار وی نمی‌باشد، متصرف فعلی این اموال و دارایی بنابر حکم ضمان ایادی متعاقبه، ضامن است و نسبت به استرداد عین مال مطابق این قانون رفتار می‌شود.

ماده‌ی ۱۴ این قانون هرگونه نقل و انتقال اموال موضوع اصل چهارم و نهم قانون اساسی را که به منظور فرار از مقررات این قانون باشد پس از اثبات، باطل و بلااثر اعلام نموده و مجازات کلاهبردار را برای انتقال گیرنده در صورت مطلع بودن و نیز انتقال دهنده مقرر می‌نماید. ملاحظه می‌شود که قانون‌گذار اقدام انتقال دهنده‌ی اموال نامشروع به دیگری را جرم دانسته و مجازات کلاهبرداری برای آن در نظر گرفته است که البته با توجه

به فقدان جرم دیگری با عنوان پول‌شویی، این اقدام قانون‌گذار در آن مقطع شایسته‌ی تقدیر است.^{۱۷}

بدون شک قانون‌گذار در تصویب این قانون، به تحولات بین‌المللی در زمینه مبارزه با پول‌شویی و درآمدهای کثیف توجه خاصی داشته است، زیرا تصویب این قانون هم‌زمان با تصویب برخی کنوانسیون‌های بین‌المللی و مصوبات مجمع عمومی سازمان ملل متحد در زمینه مبارزه با فساد مالی، جرایم اقتصادی و برخی از مظاهر جرایم سازمان‌یافته‌ی فراملی بوده است.

۲-۲-۳- قانون مبارزه با مواد مخدر سال ۱۳۶۷

قانون مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۶۷ به تصویب مجمع تشخیص مصلحت رسیده است. مهم‌ترین مواد این قانون که مرتبط با مبارزه با پول‌شویی است مواد ۲۷ و ۲۸ می‌باشد. ماده‌ی ۲۷ این قانون مقرر می‌دارد: «کلیه‌ی اموالی که از راه قاچاق مواد مخدر تحصیل شده و نیز اموال متهمان فراری موضوع این قانون، در صورت وجود ادله‌ی کافی برای مصادره به نفع دولت ضبط و مشمول اصل پنجاه و سوم قانون اساسی در خصوص اموال دولتی نمی‌باشد. کلیه‌ی دریافت‌های دولت در حساب‌های خزانه‌داری کل متمرکز می‌شود و همه‌ی پرداخت‌ها در حدود اعتبارات مصوب به موجب قانون انجام می‌گیرد». هم‌چنین، در این قانون موارد متعددی از مجازات ضبط و مصادره‌ی اموال قاچاق‌چیان مواد مخدر پیش‌بینی شده است و قانون‌گذار در موارد مهم فرض را بر این گذاشته است که اموال قاچاق‌چیان مواد مخدر از راه نامشروع به دست آمده و به‌عنوان مجازات باید مصادره شوند.

۱۷. معاونت آموزش قوه‌ی قضاییه، آشنایی با جرم پول‌شویی، انتشارات جاودانه، چاپ اول ۱۳۸۷، ص. ۴۰.

که حکم کلی این مواد در ماده‌ی ۲۸ این قانون آمده است. نکته‌ی قابل توجه در خصوص این قانون آن است که قانون‌گذار به پول‌شویی و جرم‌انگاری آن مستقیماً اشاره‌ای نکرده ولی با پیش‌بینی ضبط و مصادره‌ی اموال ناشی از قاچاق مواد مخدر از ارتکاب جرم پول‌شویی تاحد زیادی پیش‌گیری نموده است؛ زیرا بسیاری از اموال و دارایی‌های نامشروع از طریق جرم قاچاق مواد مخدر به دست می‌آید و اصولاً منشا اصلی پول‌های آلوده قاچاق مواد مخدر است که متأسفانه آثار آن در سال‌های اخیر رو به افزایش گذاشته و جامعه‌ی جهانی را با خطرات جدی مواجه نموده است.^{۱۸}

۳-۲-۳- قانون نحوه‌ی اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز

این قانون در سال ۱۳۷۴ به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسیده است. به‌طور کلی یکی از جرایم منشاء پول‌شویی قاچاق کالا و ارز می‌باشد. ماده‌ی ۷ قانون نحوه‌ی اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز علاوه بر تعیین مجازات برای جرم قاچاق کالا و ارز مقرر داشته که کلیه‌ی اموال و وجوه موضوع قاچاق و کلیه‌ی اموالی که از طریق تخلفات مرتبط به دست آمده به حساب خزانه‌ی دولت واریز شود. کارکرد این قانون و ارتباط آن با موضوع پول‌شویی شبیه مواردی است که در بند قبلی درباره‌ی قاچاق مواد مخدر گفته شد.

۳-۲-۴- سایر قوانین و مقررات

قوانین و مقررات دیگری که تا پیش از سال ۱۳۸۶ پول‌شویی را مورد توجه قرار داده

۱۸. گفته می‌شود که تنها در سال ۱۹۸۷ در آمد حاصل از تجارت مواد مخدر در دنیا سیصد میلیارد دلار بوده است که در مقایسه با بودجه‌ی داخلی برخی کشورها، رقم بسیار شگفت‌انگیزی می‌باشد.

بودند از جمله عبارت‌اند از قانون مجازات اخلاص گران در نظام اقتصادی کشور مصوب سال ۱۳۶۹، ماده‌ی ۶۲۲ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۵، قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات دولتی مصوب سال ۱۳۷۲، قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مصوب سال ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام، قانون نحوه‌ی انتشار اوراق مشارکت مصوب سال ۱۳۷۲ و قوانین عدیده‌ی دیگری که هر کدام به نحوی نسبت به ضبط اموال ناشی از جرم یا استرداد آن حکم داده‌اند.

۳-۳- پول‌شویی به‌عنوان یک جرم مستقل

روی‌کرد قانونی نظام حقوقی ایران در مبارزه با پول‌شویی مانند سایر جرایم آمیزه‌ای از موازین و اصول اسلامی و قوانین برگرفته از اسناد بین‌المللی به‌ویژه مقررات کنوانسیون وین سال ۱۹۹۸ علیه قاچاق مواد مخدر و هم‌چنین کنوانسیون پالرمو (سال ۲۰۰۰) علیه جرایم سازمان‌یافته‌ی فراملی است.

در مهرماه سال ۱۳۸۱ دولت لایحه‌ای را درباره‌ی جرم‌انگاری پول‌شویی به قوه‌ی مقننه تسلیم کرد. در خرداد ماه سال ۱۳۸۲ همایش بین‌المللی پول‌شویی در دانشگاه شیراز برگزار گردید و محققین به نقد و بررسی لایحه‌ی پیشنهادی دولت در زمینه‌ی پول‌شویی پرداختند.^{۱۹}

همان‌طور که پیش‌تر آمد، لایحه‌ی پیشنهادی دولت در تاریخ ششم اردیبهشت ماه سال ۱۳۸۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و برای اظهارنظر به شورای نگهبان ارسال گردید اما شورا در چندین مورد مصوبه‌ی مجلس را خلاف شرع و قانون اساسی

۱۹. برای آگاهی بیش‌تر رک. مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی، ۷-۸ خرداد ماه سال ۱۳۸۲، شیراز، انتشارات وفاق، چاپ دوم، سال ۱۳۸۲.

تشخیص داده و آن را برای اصلاح به مجلس بازگرداند. مجلس شورای اسلامی با عدم پذیرش ایرادهای شورای نگهبان مصوبه‌ی قبلی خود را تصویب و در اجرای اصل یکصد و دوازده قانون اساسی آن را به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال داشت. مجمع تشخیص مصلحت نظام در تاریخ ۱۳۸۳/۵/۲۷ لایحه‌ی مذکور را به مجلس شورای اسلامی اعاده نمود و لایحه در کمیسیون‌های تخصصی مجلس مورد بحث و بررسی قرار گرفت. سرآخر در تاریخ ۱۳۸۶/۱۱/۲ لایحه‌ی مبارزه با پول‌شویی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و با تایید شورای نگهبان متن آن در روزنامه‌ی رسمی منتشر و از تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۸ لازم‌الاجرا گردید.

۱-۳-۳- رکن قانونی بزه پول‌شویی

ماده‌ی ۱ لایحه‌ی قانونی مبارزه با پول‌شویی مقرر می‌دارد: «پول‌شویی عبارتست از:

الف- تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی با علم به این که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه‌ی ارتکاب جرم به‌دست آمده باشد، حتی بدون موجه جلوه دادن یا قصد آن؛

ب- تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به‌منظور پنهان کردن منشا غیرقانونی آن با علم به این که به‌طور مستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به‌نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نگردد؛

ج- اخفا یا پنهان کردن ماهیت واقعی، منشا، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه‌جایی یا مالکیت عوایدی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه‌ی جرم تحصیل شده باشد.

با ملاحظه‌ی این ماده مشخص می‌گردد که الهام‌بخش قانون‌گذار در تدوین قانون فوق کنوانسیون سال ۲۰۰۰ پالرمو می‌باشد زیرا بند ۱ ماده‌ی ۶ کنوانسیون مزبور در تعریف پول‌شویی مقرر می‌دارد:

«هر دولت متعهد طبق اصول اساسی حقوق داخلی خویش اقدامات قانون‌گذاری و سایر اقدامات لازم را برای جرم جنایی (Criminal Offence) تلقی کردن این اعمال در صورتی که به‌طور عمدی ارتکاب یابند اتخاذ خواهد کرد:

الف) ۱- تبدیل یا انتقال اموال با علم به این که چنین اموالی منافع حاصل از جرم می‌باشند به‌منظور اختفا یا گمراه نمودن منشأ غیرقانونی اموال یا کمک به کسی که مرتکب جرم مقدم می‌شود به‌منظور زدودن آثار حقوقی اقدام وی؛

۲- اختفا یا گمراه نمودن ماهیت واقعی، منبع، مکان، انتقال، حرکت، مالکیت اموال یا حقوق مربوط به آن با علم به این که چنین اموالی منافع حاصل از جنایت می‌باشند.

ب) هر کشوری طبق مفاهیم اساسی سیستم خود:

۱- تحصیل، تصرف یا استفاده از اموال با علم به این که چنین اموالی منافع حاصل از جرم می‌باشند؛ یا

۲- شرکت در ارتکاب یا همکاری یا تبانی در ارتکاب یا شروع به ارتکاب و کمک، معاونت، تسهیل و مشاوره دادن به ارتکاب هرگونه جرایمی که طبق این ماده جرم تلقی می‌شوند، را جرم‌انگاری نماید.»

ملاحظه می‌گردد که ماده‌ی ۱ لایحه‌ی قانونی مبارزه با پول‌شویی در واقع ارایه‌دهنده‌ی همان تعریفی است که در کنوانسیون پالرمو از پول‌شویی به‌عمل آمده است. در حال حاضر در حقوق کیفری ماهوی ایران رکن قانونی پول‌شویی ماده‌ی ۱ قانون مبارزه با پول‌شویی است.

ماده‌ی ۷ قانون فوق مقرر می‌دارد که مرتکبین پول‌شویی علاوه بر استرداد درآمد و عواید حاصل از ارتکاب جرم شامل اصل و منافع آن (و اگر موجود نباشد مثل یا قیمت آن)، به جزای نقدی معادل یک چهارم عواید حاصل از جرم محکوم می‌شوند.

در تبصره‌های سه گانه‌ی ماده‌ی ۷ این قانون دیگر بار به ضبط و مصادره‌ی اموال ناشی از جرم به عنوان یکی از ضمانت اجرای اصلی جرم پول‌شویی تاکید شده است.

۲-۳-۳- تطهیر عام

لایحه‌ی قانونی مبارزه با پول‌شویی در ماده‌ی ۱ در واقع تطهیر عواید حاصل از جرم را به صورت کلی جرم‌انگاری نموده است. به موجب این قانون پول‌شویی عبارتست از هر اقدامی که به منظور قانونی جلوه دادن درآمدهای حاصل از فعالیت‌های نامشروع و غیرقانونی انجام شود.

هدف لایحه‌ی مبارزه با پول‌شویی جلوگیری از تبدیل، تغییر، نقل و انتقال، پذیرش و یا تملک دارایی‌های با منشا غیرقانونی، پیش‌گیری از آثار منفی فرآیند پول‌شویی بر اقتصاد ملی، نظارت موثرتر و کاراتر بر گردش پول و کالا و حمایت از فعالیت‌های اقتصادی سالم است.

این لایحه ضمن جرم‌انگاری تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید فعالیت‌های غیرقانونی به صورت عمدی، تبدیل، مبادله یا انتقال عواید حاصل از جرم به منظور پنهان کردن منشا غیرقانونی آن‌ها، اخفا یا پنهان کردن ماهیت واقعی، منشا، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه‌جایی یا مالکیت عوایدی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه‌ی جرم تحصیل شده باشد را نیز جرم شناخته است.

در قانون یادشده کلمه‌ی جرم به صورت مطلق به کار رفته و منظور قانون‌گذار جرم یا جرایم خاصی نبوده است بلکه این واژه شامل تمامی جرایم مصرح در قوانین ایران می‌باشد.

۳-۳-۳- تطهیر خاص

تطهیر خاص به جرم‌انگاری تحصیل، تملک، نگهداری، استفاده یا تبدیل، مبادله یا

انتقال عواید حاصل از جرم خاص به منظور پنهان کردن منشا غیرقانونی آن اطلاق می‌گردد. به‌طور کلی تطهیر خاص ناظر بر پنهان نمودن منشا غیرقانونی درآمدهای حاصل از تجارت مواد مخدر اطلاق می‌گردد.

برخی نویسندگان و حقوق‌دانان، با بیان این‌که جرم‌انگاری تطهیر پول به درآمدهای ناشی از قاچاق مواد مخدر محدود می‌شود (تطهیر خاص)، بر لایحه‌ی قانونی مبارزه با پول‌شویی و الهام‌بخش آن یعنی کنوانسیون پالرمو ایراد می‌گیرند و معتقدند که تطهیر پول صرفاً شامل درآمدهای حاصل از تجارت مواد مخدر می‌باشد.^{۲۰}

به هر رو با توجه به ماده‌ی ۱ لایحه‌ی قانون مبارزه با پول‌شویی آشکار می‌گردد که مقنن ایران با الهام از کنوانسیون پالرمو تطهیر عام را جرم‌انگاری نموده که از جمله شامل درآمدهای غیرقانونی حاصل از تجارت مواد مخدر نیز می‌گردد.

۴- قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان

امروزه قاچاق و استفاده از مواد مخدر از حد یک مشکل معمولی و درون‌مرزی فراتر رفته و عنوان یک معضل فرامرزی و حاد به خود گرفته است. معمولاً قاچاق مواد مخدر توسط گروه‌های بزه‌کار سازمان‌یافته‌ی فراملی انجام می‌شود و از این طریق درآمدهای بسیار هنگفتی نصیب اعضای شبکه‌های مجرمانه می‌گردد. بنابراین دولت‌ها در مقام مقابله با این معضل سرمایه‌گذاری‌های مختلفی را انجام می‌دهند.^{۲۱}

۲۰. خسروی فارسانی، داریوش، تطهیر پول در اسناد بین‌المللی و حقوق ایران، انتشارات وفاق، چاپ اول، ۱۳۸۲، صص. ۱۱۱-۱۱۰.

21. Theodore R. Valance, Prohibitions Second Failure, Praeger Publishers West Port, Connecticut, London, 1993, p. 1.

با وجود همه‌ی سرمایه‌گذاری‌ها که در مقابله با عرضه و تقاضای مواد مخدر صورت می‌گیرد، وضعیت هم‌چنان ناگوار است.^{۲۲} معمولاً تولید غیرقانونی مواد مخدر، قاچاق^{۲۳} و مصرف آن با خشونت و فساد همراه است که اکثراً توسط گروه‌های مجرمانه‌ی سازمان‌یافته صورت می‌پذیرد.^{۲۴}

در ایران در راستای مبارزه با مواد مخدر خصوصاً به صورت سازمان‌یافته اقدامات موثری صورت گرفته و قوانین متعددی تصویب گردیده که قدیمی‌ترین آن‌ها قانون تحدید تریاک مصوب ۱۲ ربیع‌الاول سال ۱۳۵۹ هجری قمری است.

اولین کنوانسیون بین‌المللی در زمینه‌ی مواد مخدر که ایران نیز به آن پیوسته است و الهام‌بخش قانون‌گذار ایرانی در وضع مقررات خاص برای مبارزه‌ی جدی با معضل مواد مخدر بوده کنوانسیون ماده واحده‌ی ۱۹۶۱ سازمان ملل متحد است؛ در این کنوانسیون مقررات خاصی در زمینه‌ی مبارزه با قاچاق سازمان‌یافته‌ی مواد مخدر وضع گردیده و به قاچاق مواد مخدر به‌عنوان یک معضل بین‌المللی توجه شده است.

بعد از کنوانسیون ماده واحده‌ی ۱۹۶۱، دولت ایران در سال ۱۹۷۲ میلادی به کنوانسیون مواد روان‌گردان و در تاریخ ۱۳۷۰/۹/۳ به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان ملحق شد. می‌توان گفت که این کنوانسیون‌ها سنگ بنای همکاری بین‌المللی در زمینه‌ی مبارزه با مواد مخدر را تشکیل

22. Mitchell, Miller and Lance, H., Selva, Drug Enforcements Dubble Erdged Sward: New York and London, Garland Publishing, Inc., 1997, pp. 245-267 .

۲۳. از قاچاق معانی موسعی اراده می‌شود؛ به‌نحوی که شامل توزیع غیرقانونی مواد مخدر از طریق عملیات گسترده که می‌توان مرزهای ملی را درنوردد و یا توزیع خود آن توسط عاملان در سطح محلی می‌شود.

24. Philip, Bean, Drugs and Crime, Devon - Willan Publishing, 2002, p. 97.

می‌دهند.^{۲۵}

نکته‌ی حایز اهمیت در این کنوانسیون‌ها آن است که به تجارت مواد مخدر و روان-گردان در قالب شبکه‌های سازمان‌یافته توجه جدی شده و مقررات بسیار سخت و پیش-گیرانه‌ای وضع شده است.

در سال ۱۳۵۹ خورشیدی لایحه‌ی قانونی تشدید مجازات مرتکبین جرایم مواد مخدر تصویب گردیده است. در این لایحه با توجه به گسترش روزافزون جرایم مواد مخدر و تجارت سازمان‌یافته‌ی آن برخی اصول مسلم حقوق کیفری، مانند اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها نادیده گرفته شد^{۲۶} و دولت با پیش‌بینی مجازات‌های خیلی شدید در صدد مقابله با این معضل برآمد.

با توجه به کاستی‌های لایحه‌ی قانونی تشدید مجازات مرتکبین جرایم مواد مخدر و ناتوانی و ناکارآمدی آن، در سال ۱۳۶۷ مصوبه‌ای به تصویب مجمع تشخیص مصلحت رسید که با شیوه‌ی سرکوب‌گرانه و با تصور ریشه‌کن کردن این معضل تا کنون به مرحله‌ی اجرا گذاشته شده است. ولی گذشت زمان ناکارآمدی این مصوبه را نیز ثابت کرد.

نکته‌ی بسیار مهم تاثیر مقررات بین‌المللی خصوصا در زمینه‌ی جرایم سازمان‌یافته بر مقررات مرتبط با جرایم مواد مخدر به‌ویژه مصوبه‌ی مجمع تشخیص مصلحت نظام می-باشد. با این توضیح که مقررات مرتبط با جرایم مواد مخدر نبایستی اصولا با مقررات عهدنامه‌ها، کنوانسیون‌ها و قوانین بین‌المللی (که بر خلاف قانون داخلی که ناشی از اراده‌ی

۲۵. اولین و موثرترین تلاش جامعه‌ی بین‌المللی برای کنترل مواد مخدر با تصویب کنوانسیون ۱۹۱۲ لاهه انجام گرفت. هدف عمده‌ی این کنوانسیون کنترل تجارت سازمان‌یافته و بین‌المللی مواد مخدر بود.

Norman, Imlah, *Drugs in Modern Society*, London, Geoffery Chapman, 1970, p. 18.

۲۶. رحمدل، منصور، حقوق کیفری مواد مخدر، انتشارات دانش، چاپ اول، ۱۳۸۳، ص. ۵.

یک دولت می‌باشد برخاسته از اراده‌ی بیش از یک دولت می‌باشد و از این جهت بر قانون داخلی برتری دارد) که به حکم ماده‌ی ۹ قانون مدنی بعد از پیوستن دولت به آن‌ها در حکم قانون داخلی می‌باشند مغایر باشد.

بررسی مقررات داخلی مربوط به مبارزه با مواد مخدر نشان می‌دهد که در بعضی موارد، مقرراتی مغایر عهدنامه‌ها به تصویب رسیده‌اند و یا مقررات پیشین هنوز با مقررات بین‌المللی منطبق نشده‌اند. البته این مغایرت‌ها امر بعیدی نیست، چه آن که دولت ایران به شرط عدم مغایرت عهدنامه‌ها با مقررات قانون اساسی و شرع اسلام و قوانین داخلی به آن‌ها ملحق گردیده است. هم‌چنان که در قانون الحاق دولت ایران به کنوانسیون ۱۹۸۸ وین علیه مواد مخدر و داروهای روان‌گردان نیز چنین شرطی پیش‌بینی شده است.^{۲۷}

در مصوبه‌ی مجمع تشخیص مصلحت نظام، به‌عنوان قانون قابل اجرا در زمینه‌ی مبارزه با مواد مخدر، در موارد متعددی مغایرت با مقررات بین‌المللی از جمله کنوانسیون ۱۹۸۸ مشاهده می‌شود که از آن جمله می‌توان به مغایرت تبصره‌ی ماده‌ی ۴، تبصره‌ی یک ماده‌ی ۸ و بند ۴ ماده‌ی ۵ مصوبه با ماده‌ی ۵ کنوانسیون ۱۹۸۸ اشاره نمود. برابر ماده‌ی ۵ کنوانسیون ۱۹۸۸ فقط می‌توان عواید حاصله از قاچاق مواد مخدر را ضبط نمود و چنان‌چه عواید حاصله با اموال مکتسبه از منابع مشروع آمیخته شده باشد، اموال مزبور بدون هیچ‌گونه خدشه‌ای به اختیارات مربوط به توقیف یا استرداد به میزان ارزش تفویت شده،

۲۷. «به دولت اجازه داده می‌شود که به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان مصوب کنفرانس مورخ ۲۰ دسامبر ۱۹۸۸ برابر با ۲۹ آذر ۱۳۶۷ در ششمین جلسه‌ی عمومی با توجه به بند الف ماده‌ی ۲۸ کنوانسیون مشروط بر آن که مفاد کنوانسیون در مواردی که با قوانین داخلی و موازین اسلام معارض گردد از طرف جمهوری اسلامی ایران لازم‌الرعایه نباشد ملحق و اسناد آن را مبادله نماید».

عواید درهم آمیخته در معرض ضبط خواهد بود. یعنی اموالی که طریق کسب آنها مشروع بوده قابل ضبط نمی‌باشند در حالی که طبق تبصره‌ی ماده‌ی ۴ و تبصره‌ی یک ماده‌ی ۸ و بند ۴ ماده‌ی ۵ مصوبه‌ی مجمع تشخیص مصلحت امکان ضبط کلیه‌ی اموال مرتکب جرم پیش‌بینی شده است، اعم از این که از راه قاچاق تحصیل شده باشند و یا از طریق مشروع.

در ماده‌ی ۳ کنوانسیون ۱۹۸۸ (قسمت ب) مقرر می‌دارد: «هر یک از اعضا، اقدامات ضروری را به منظور تثبیت جرایم کیفری تحت قوانین داخلی خود در صورت ارتکاب عمدی موارد ذیل اتخاذ خواهد نمود:

- ۱- تبدیل و یا انتقال اموال با علم به این که اموال مزبور ناشی از ارتکاب جرم و یا جرایم موضوع بند فرعی (الف) این بند بوده و یا مشارکت در جرم یا جرایم مزبور به منظور اخفا و یا کتمان اصل نامشروع اموال و یا معاونت با هر شخصی که در ارتکاب چنین جرم یا جرایمی دست داشته است، جهت فرار از عواقب قانونی اقدامات خود.
- ۲- اخفا و یا کتمان ماهیت واقعی منبع، محل، واگذاری و جابه‌جایی حقوق مربوط و یا مالکیت اموال مزبور، با علم به این که این اموال از جرم و یا جرایم موضوع بند فرعی (الف) این بند و یا مشارکت در انجام چنین جرم یا جرایمی ناشی شده‌اند.
- ۳- تحصیل، تملک و یا استفاده از اموال مزبور، با علم به این که این اموال از جرم یا جرایم موضوع بند فرعی (الف) این بند و یا مشارکت در انجام چنین جرم یا جرایمی ناشی شده‌اند».

همان‌طوری که ملاحظه می‌شود موارد یادشده در راستای مبارزه با تطهیر نامشروع عواید ناشی از ارتکاب جرایم مواد مخدر (تطهیر خاص) پیش‌بینی شده‌اند ولی در مصوبه‌ی ۱۳۶۷ مبارزه با مواد مخدر اعمال مزبور جرم شناخته نشده‌اند. البته با تصویب لایحه‌ی قانونی مبارزه با پول‌شویی مصوب سال ۱۳۸۶ تطهیر پول (اعم از خاص و عام)

جرم‌انگاری شده که قطعا این مهم متأثر از کنوانسیون‌های بین‌المللی از جمله کنوانسیون سال ۲۰۰۰ پالرمو و کنوانسیون سال ۱۹۸۸ در زمینه مبارزه علیه مواد مخدر و روان‌گردان بوده است.

نتیجه‌گیری

قانون‌گذار ایرانی با تأثیرپذیری از مقررات بین‌المللی در زمینه مبارزه با جرایم سازمان‌یافته فراملی خصوصاً کنوانسیون سال ۲۰۰۰ پالرمو در حقوق داخلی خود از سویی مبادرت به جرم‌انگاری اقداماتی چون پول‌شویی، قاچاق اشخاص و برخی مصادیق فساد مالی نموده و از سوی دیگر در مواردی به سازمان‌یافته بودن ارتکاب جرم توجه ویژه نموده است. به هر رو، با ملاحظه‌ی قوانین و مقررات وضع شده در حقوق داخلی ایران قوانین مناسبی که در مبارزه با جرایم سازمان‌یافته موثر واقع شود، کم‌تر به چشم می‌خورد، چرا که بیش‌تر قوانین جوانب سنتی خود را حفظ کرده‌اند، لذا نیاز به تدوین قوانین مناسب و تنقیح مقررات موجود در این زمینه ضرورتی انکارناپذیر است.

فراملی بودن جنایات سازمان‌یافته عامل دیگر است که پاسخ مناسب به این جرایم را به همکاری‌های بین‌المللی گره می‌زند. نظر به این که در کنوانسیون پالرمو تمهیدات مفصلی برای هماهنگی و همکاری دولت‌ها خصوصاً در وضع قوانین و مقررات مناسب پیش‌بینی شده، لذا ضرورت دارد مفاد این کنوانسیون توسط کمیسیون تخصصی مورد بررسی قرار گیرد تا زمینه‌ی تصویب و اجرای آن و نیز زمینه‌ی تدوین و وضع قوانین هم‌سو با آن فراهم گردد.

فهرست منابع

1. Babara Crossette, People Trafficking on Rise, Warns UN., New Yourk Times, Monday 26 June 2000.
2. Levi, Michael and David, Nelken, The Corrouption of Politics and the Politics of Corrouption, Blackwell Publishers, 1990.
3. Lyman, Micheal D. and Gary, W. Potter, Organized Crime, 3 nd ed., New Jersey, Prentice- Hall Inc., 2005.
4. Mitchell, Miller and Lance, H. Selva, Drug Enforcement Dubble Erdged Sward, New York and London, Garland Publishing Inc., 1997.
5. Norman, Imlah, Drugs in Socity, London, Geoffery Champan, 1970.
6. Philip, Bean, Drugs and Crime, Devon - Willan Publishing, 2002.
7. Protocol to Preunet, Suppress and Punish Trafficking in Persons 2000.
8. Rhodes, Robert P., Organized Crime: Crime Control, Civil Liberties, New York, 2002.
9. Theodore R. Valance, Prohibitions Second Failure, Parager Publishers West Port, London, Connecticut, 1993.
10. The Optional Protocol to the Convention on the Right of the Children on the Sale of Children Prostitution and Child Pornography, 2000.
11. Torr, James D., Organized Crime, Sandigo U. S. A., Green Laven Inc., 1999.
12. Vincenzo, Militello, Participation in Organized Crime as a Model of Euoropean Criminal Offence, Towards European Criminal Law against Organized Crime, Vincenzo Militello, 3 ed., Feriburg, 2001.

۱۳. خسروی فارسانی، داریوش، تطهیر پول در اسناد بین‌المللی و حقوق ایران، انتشارات وفاق، چاپ اول، ۱۳۸۲.
۱۴. رحمدل، منصور، حقوق کیفری مواد مخدر، انتشارات دانش، چاپ اول، ۱۳۸۳.
۱۵. مصفا، نسرین، کنوانسیون حقوق کودک و بهره‌برداری از آن در حقوق داخلی ایران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۸۳.
۱۶. مجموعه سخنرانی و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی، ۷-۸ خرداد ۱۳۸۲، شیراز، انتشارات وفاق، چاپ دوم، ۱۳۸۲.
۱۷. مجموعه قوانین و مقررات مربوط به جرایم قاچاق کالا و ارز، نشر میزان، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۲.
۱۸. معاونت آموزش قوه قضاییه، آشنایی با جرم پول‌شویی، انتشارات جاودانه، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۱۹. ولیدی، محمد صالح، حقوق کیفری اقتصادی، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۶.
۲۰. میر محمد صادقی، حسین، حقوق جزای بین‌الملل (مجموعه مقالات) نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۷۷.
۲۱. مهدوی ثابت، «جزوه درسی حقوق جزا»، دوره کارشناسی ارشد، سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز.